

Egedy Gergely

Észak-Írország: újraegyesülhet az ír sziget?

Észak-Írország a brexitfolyamatban kétségkívül a legnehezebben megoldható problémának bizonyult, olyannyira, hogy helyzetét valójában mind a mai napig nem sikerült megnyugtatóan rendezni. Sőt, a 2022 májusában tartott helyi parlamenti választáson az 1921-ben protestáns vezetéssel létesített országrészben első ízben egy katolikus párt, a Sinn Féin győzött, ezzel mindent még kiszámíthatatlanabbá téve. Hogyan történhetett ez meg? Skócia után újabb fenyegetést jelentve az Egyesült Királyság integritására nézve, hiszen a Sinn Féin az ír sziget újraegyesítését tűzte zászlajára.

E választási eredmény mögött nyilvánvalóan ott állnak a demográfiai változások, amelyek a katolikus kisebbséget fokozatosan többséggé teszik, ám a májusi eredmény mégsem érthető meg a brexit következményeinek figyelembevétele nélkül.¹ Ne felejtjük el, hogy a brexitegyezmény ára Észak-Írország volt! E kijelentés egyáltalán nem túlzás. A kilépési tárgyalások során nyilvánvalóvá vált, hogy az Írország és Észak-Írország közötti 500 kilométeres határ nem maradhat mindenfajta vámellenőrzéstől mentes, ha ez a határ egyúttal az Egyesült Királyság és az Európai Unió határa lesz. A „kemény brexit” stratégiája ugyanis, amelyet Theresa May kormánya igen gyorsan, már 2016 kora őszén felkarolt, az egységes piacból és a vámunióból való kilépést egyaránt magában foglalta, megszüntetve a személyek és javak korlátozatlan, Írország és az Egyesült Királyság uniós tagsága által lehetővé tett áramlását.

¹ Az utolsó, 2011-es népszámlálás adatai szerint a népesség 48%-a tartozott valamelyik protestáns felekezethez, és 45%-a volt katolikus – az arányok azóta utóbbiak javára módosultak. Egy 2016-os felmérés szerint az aktív dolgozók körében már több volt a katolikus, mint a protestáns. Lásd GORDON 2018. Egy tanulmány, amelyet az észak-írországi rendőrség számára készítettek 2022 márciusában, már egyértelműen katolikus többséget állapít meg: UK Government 2022b. (Természetesen a katolikus közösséghez tartozásból nem következik automatikusan az Egyesült Királyságból való kilépés támogatása.)

A megosztottság történelmi előzményei

Emlékezetes, hogy Írországot 1800-ban olvasztották be formálisan is az Egyesült Királyságba (*Acts of Union, 1800*), s a számára belső önkormányzatot indítványozó 19. századi „*home rule*” törvényjavaslatok sorra elbuktak a londoni parlamentben az „unionisták” merev ellenállásán. (Az „unionizmus” politikai doktrínája a brit állam és birodalom megbonthatatlan egységét képviseli.)² Az I. világháború után Lloyd George brit kormányfő, belátva, hogy lépéskényszerbe került, 1920 decemberében elfogadtatta az Írország kormányzásáról szóló törvényt (*Government of Ireland Act*), amely 1921-től kettéosztotta az ír szigetet.³ A katolikus dél 26 megyéje és a 6 északír grófság külön-külön kapott jogot az önkormányzatra, mindegyik saját parlamenttel, utóbbi az Egyesült Királyság szerves részeként. Míg tehát korábban az ír nemzeti mozgalom követelt önkormányzatot, a világháború után már a protestáns kisebbség ragaszkodott a sziget megosztásához, abból indulva ki, hogy különben a katolikus többség uralma alá kerül, és elveszíti a brit uralom alatt élvezett privilégiumait. Észak-Írországból 1968-tól szinte polgárháborús állapotokat okozott a vallásközösségi viszálykodás; ezt az áldatlan állapotot az 1998-as, Tony Blair brit miniszterelnök közvetítésével kidolgozott „nagypénteki egyezmény” (*Good Friday Agreement*) rendezte tartós jelleggel. Ez oly módon osztotta meg a hatalmat a protestánsok és a katolikusok között, hogy közös kormányzást írt elő; az „első miniszter”, vagyis a (helyi) miniszterelnök posztját a legerősebb politikai párt, 2022-ig a protestáns Demokratikus Unionista Párt (*Democratic Unionist Party*, DUP) tölthette be, a helyettesét viszont a második legerősebb párt, történetesen a Sinn Féin adhatta. A sziget jövőjét illetően az 1998-as egyezmény kimondta, hogy ha Észak-Írország népszavazáson az Ír Köztársasághoz való csatlakozás mellett dönt, akkor azt Londonnak és Dublinnak egyaránt tudomásul kell vennie.⁴

A brexitreferendum következményei

A 2016-os brexitreferendum ismét kiélezte az unionizmus és az ír nemzeti törekvések ellentétét, felszítva az egészen sosem kialudt tüzet. Észak-Írországból a népesség

² Az „unionizmus” doktrínájához részletesebben lásd EGEDY 2007: 102–107. Az „unionizmus” lazulását tükrözi a devolúciós folyamat kibontakozása: KAISER 2012; Waleshez: SZABÓ 2018; Skóciához: EGEDY 2018c.

³ Government of Ireland Act, 1920.

⁴ BBC 1998.

56%-a voksolt a maradás, és csak 44 százalék a kiválás mellett; a protestáns unionisták nagyobb része a brexit, a katolikusok túlnyomó többsége viszont a maradás mellett állt ki.⁵ Az Európai Unió az Egyesült Királysággal 2017 júniusában megkezdett kilépési tárgyalásokon egyértelművé tette, hogy Észak-Írország és Írország határának a nagypénteki egyezmény által garantált szabad átjárhatóságát olyan jelentőségű kérdésnek tekinti, amelynek a megoldása nélkül szó sem lehet a továbbiakról.⁶ De hogyan lehet egy határ olyan, amely a határ semmilyen funkciójával sem rendelkezik, ám mégis határként kellene működnie? (Ez utóbbi követelményt az EU tárgyalóköldöttségének vezetője, Michel Barnier rendre hangoztatta.) Ez már szinte a kör négyszögesítésének feladványa.

2018 februárjában Brüsszel azt a javaslatot tette, hogy az ír szigeten alakítsanak úgynevezett „közös szabályozási térséget”, amely Észak-Írország területét benne hagyná az európai vámunióban. Ehhez kapcsolódott volna az annak idején sokat emlegetett „*backstop*” intézménye, amely keretében Észak-Írország vámszabályait az EU-éhoz igazították volna, biztosítandó a szigeten húzódó határ szabad átjárhatóságát.⁷ Az elképzelés éles határt húzott volna az Egyesült Királyságon belül, ezért Theresa May azonnal azt válaszolta, hogy brit miniszterelnök ilyen sohasem fogadhat el...⁸ A brit kormány ezért, sok vita után, úgy döntött, hogy – az integritás megőrzése érdekében – akkor már inkább Nagy-Britannia egésze vállalja az EU vámszabályaihoz való alkalmazkodást, átmenetileg, amíg nincs jobb, végleges rendezés. Végül is ez a megoldás került be a May által 2018 novemberében elfogadott kilépési megállapodásba, amelyet aztán a westminsteri Alsóház emlékezetes módon három alkalommal is leszavazott.⁹ A brexit hívei sokallták az engedményeket, ellenfelei pedig mindent megtettek a kilépés megghiúsítása érdekében. A brit politikában teljes patthelyzet alakult ki, s 2019 májusára May a többségében brexittelenes parlamenttel szemben teljesen elveszítette mozgásterét, két tűz közé került, és lemondásra kényszerült.¹⁰

⁵ BBC 2016.

⁶ EGEDY 2018b. A tárgyalásokon Brüsszel az ír határ kapcsán különösen kemény – londoni nézőpontból „zsaroló” – álláspontot foglalt el, ami nyilván összefüggött a „francia–német tandem” azon törekvéssel, hogy ne tegye vonzóvá a brit példát, és a brexit után szilárdan magához ragadja az EU irányítását. Vö. ZACHAR 2020.

⁷ EGEDY 2018a: 13–14.

⁸ BBC 2018.

⁹ KENTISH 2019.

¹⁰ Jegyezzük meg, hogy a toryk számára gyenge eredményt hozó, feleslegesen kiírt 2017-es választás után May kormánya a DUP külső támogatására szorult a parlamentben, ami a párt nyomásgyakorló erejét jelentősen megnövelte.

Boris Johnson alkuja

Az utódlásért megindult harcot, mint ismeretes, a 2016-os brexitkampány „frontembere”, Boris Johnson nyerte meg 2019 júliusában azzal az ígérettel, hogy „ha törik, ha szakad”, végrehajtja a brexitet.¹¹ A fő akadály azonban számára is az északír határ rendezésének dilemmája volt – s jobb feltételeket neki sem kínáltak.

Nem is látszott ez ügyben semmilyen remény sem az előrelépésre; nem ok nélkül adtak oly kevés esélyt neki 2019 őszén arra, hogy a kilépés ügyében egyezményt tud kötni az Európai Unióval. 2019 októberében mégis bekövetkezett a meglepő fordulat. Az észak-angliai Thornton Manóban személyesen tárgyalt Leo Varadkar ír miniszterelnökkel, és elfogadta azt, amit elődje, Theresa May határozottan elutasított.¹² Vagyis belement abba, hogy Észak-Írországot gazdaságilag különválasszák Nagy-Britanniától, és az EU egységes áru piacában hagyják, ezáltal óhatatlanul a királyságon belülre helyezve az elkerülhetetlen határt. A brit konzervatívok hagyományos szövetségesei, az északír protestánsok azonnal tiltakoztak, s legerősebb pártjuk, a Demokratikus Unionista Párt nem is szavazta meg az egyezményt a westminsteri parlamentben. A párt 2018-as kongresszusán még hősként ünnepelték a személyesen megjelenő Johnstont, aki kijelentette, hogy az Ír-tenger sosem lesz határ a szigetország és az EU között... Ezután ünneplésről már szó sem volt, sőt a DUP árulásnak tekintette az engedményt, s ezt nemcsak akkori vezetője, Arlene Foster jelentette ki, hanem Belfast protestáns negyedeiben poszterek és falfirkák is hirdették.¹³ A brexit utáni kapcsolatokat szabályozó úgynevezett északír protokollt azt írta elő, hogy a Nagy-Britanniából Észak-Írországba irányuló áru forgalmat csak bürokratikus vámnyilatkozatokkal terhelten lehet lebonyolítani, így biztosítva az ír sziget két része közötti kereskedelem akadálytalanságát.¹⁴ E súlyos kompromisszummal, amelyet a 2019 decemberi választáson aratott fölényes konzervatív győzelem is megerősített, Johnson mindenesetre elérte, hogy 2020. január 31-én a britek rendezett módon távozhattak az EU-ból.¹⁵

¹¹ EGEDY 2021.

¹² STAUNTON 2019.

¹³ MCCORMACK–SPROULE 2022.

¹⁴ Részletesebben: EDGINGTON 2022.

¹⁵ EGEDY 2020.

Katolikus siker 2022 májusában

A helyi parlamenti választásra készülve a DUP, amelynek a vezetését 2021 júniusában Jeffrey Donaldson vette át, előre jelezte, hogy csak akkor lesz hajlandó részt venni Észak-Írország kormányzásában, ha London megváltoztatja a gazdasági szeparációt intézményesítő protokollt. A botrányosnak tekintett protokoll miatt 2022 februárjában a párt által állított első miniszter beadta lemondását, így a három év kényszerű szünetelés után 2020 januárjában újra megalakult belfasti kormányzat igencsak rövid életű volt. A protokoll felszámolásának feltételként támasztása gyakorlatilag az ország rész önálló működésének megbénításával fenyegetett, mivel a fentebb már említett nagypénteki egyezmény értelmében a hatalmat a két vallás-közösség csak együttesen gyakorolhatja, tehát az első miniszter lemondása az egész kormány megszűnését vonta maga után.

A feszültséget tovább élte, hogy sokak meglepetésére a kampányában a protokoll ügyét középpontba állító Demokratikus Unionista Párt elveszítette a választást.¹⁶ (Ehhez persze nagymértékben hozzájárult, hogy a protestáns közösség több pártra szakadt a követendő stratégiát illetően; a Tradicionális Unionista Hang például még a katolikusokkal való együttműködés gondolatát is elutasította.) Így történhetett, hogy a Sinn Féin a voksok 29 százalékával 27 mandátumot nyert a 90 fős belfasti parlamentben, a Stormontban, míg a DUP 21 százalékkal 25 képviselői helyhez jutott.¹⁷ Az első miniszter posztjának várományosává így a Sinn Féin elnökhelyettese, Michelle O'Neill lépett elő, aki azt ígérte programjában, hogy öt éven belül kiírják a népszavazást az Írországgal történő egyesülésről. A katolikusok nem ellenzik a protokollt, mert az egyértelműen kedvez az Írországgal való gazdasági kapcsolatok elmélyítésének, s a harmadikként befutott, felekezeti Szövetség Párt (Alliance Party) sincs ellene. A DUP viszont annál inkább, s ezért még mindig nem alakulhatott kormány Észak-Írországban, noha 2022 májusában Johnson személyesen is Belfastba utazott, hogy együttműködésre bírja a pártokat.

Kísérletek az északír protokoll felülírására

A protestánsok igényének, a kvázi vámhatár megszüntetésének azonban London nehezen tud eleget tenni, ugyanis ez nem rajta múlik. Johnson természetesen kezdetől fogva érezte, hogy az általa elfogadott megoldás hosszabb távon tarthatatlan lesz,

¹⁶ RICE 2022.

¹⁷ BBC 2022a.

ezért már többször is próbálkozott a protokoll hatástalanításával: 2020 szeptemberében a „belső piacról” szóló törvénnyel e célt igyekezett elérni. Az 5. paragrafus az Egyesült Királyságon belüli kereskedelmi akadályok felszámolásának jegyében felhatalmazást adott az Észak-Írország tekintetében érvényesülő adminisztratív korlátok alóli felmentésekre.¹⁸ Jogállamban ez igen merész húzásnak tűnt, hiszen aláírt egyezményvel ütközött, s a széles körű nemzetközi és belföldi tiltakozás hatására végül a kritikus pontokban visszakozni is kellett.¹⁹

2022 májusában azonban London újabb törvényjavaslatot kezdeményezett az Észak-Írországba irányuló áruforgalom „felesleges bürokráciájának” kiiktatására, azaz a brexit áráként megszabott protokoll eltörlésére. Liz Truss külügyminiszter azt közölte Brüsszellel, hogy Észak-Írország kormányozhatóságának legfőbb akadálya épp az ominózus protokoll, amely – szerinte – alapjaiban fenyegeti a nagypénteki egyezményt.²⁰ Ez új elem, mert míg a 2020-as próbálkozás kapcsán London elismerte, hogy a nemzetközi jog „kismértékű” megsértésére készül az egyoldalú módosítással, májusban Suella Braverman, a kormány legfőbb jogi tanácsadója úgy foglalt állást, hogy ezúttal jogszerű a protokoll felülírása. Miért? Mert annak rendelkezéseit Brüsszel olyan aránytalan mértékben alkalmazza, amely aláássa Észak-Írország belső békéjének alapját, az 1998-as megállapodást.²¹ Ennek védelmére hivatkozva kapott tehát zöld utat a londoni Alsóházban a brexitmegállapodás egyoldalú átírása, Brüsszel azonban ezt nem kívánja elfogadni, noha Johnson bízott abban, hogy a britek Ukrajna melletti kiállása kedvezőbb magatartásra ösztönzi az EU-t. Maroš Šefčovičnak, az Európai Bizottság alelnökének az eddigi nyilatkozatai azonban a legkevésbé sem valószínűsítik ezt.

Johnson északír-politikájának mérlege

A változások gyorsaságára tekintettel fontos rögzíteni, hogy e sorok 2022 augusztusában íródtak; e pillanatban elmondhatjuk tehát, hogy noha Johnson a brexitdilemmák teljes körű megoldását ígerte, úgy távozik, hogy a protokoll körüli heves vitákat nem tudta csillapítani, és Belfastban éppen úgy nincs működő kormány, mint két évvel korábban, amikor beköltözött a Downing Streetre. Johnson júliusi lemondását kommentálva Donaldson kijelentette: értékeli a miniszterelnök erőfeszítéseit a protokoll

¹⁸ Vö. Think Tank EP 2020.

¹⁹ BBC 2020.

²⁰ UK Government 2022a.

²¹ Reuters 2022.

kikiiktatására, de ezt a köteleességének is tartja annak fényében, hogy a DUP álláspontja ellenére gyalázatos egyezményt kötött. És megismételte: működő északír kormány és a protokoll egyidejűleg nem létezhet, egymást ugyanis kizárják. A Sinn Féin elnöke, Mary Lou McDonald epésen úgy fogalmazott, hogy Johnson a legkevésbé sem fog hiányozni, s azt is felidézte, hogy a „brexit csapását” ő mérte rájuk.²² Láthatjuk tehát, hogy Johnson tevékenységének mérlegét végül is mindkét fél, ha eltérő okokból is, igen negatívan vonta meg. Észak-Írország sorsa így továbbra is felettébb bizonytalan – s ezzel együtt az Egyesült Királyság egysége is.

Felhasznált irodalom

- BBC (1998): The Good Friday Agreement. *BBC*, 1998. április 10. Online: www.bbc.co.uk/history/events/good_friday_agreement
- BBC (2016): EU Referendum: Northern Ireland Votes to Remain. *BBC*, 2016. június 24. Online: www.bbc.co.uk/news/uk-northern-ireland-36614443
- BBC (2018): Theresa May Rejects EU's Draft Option for Northern Ireland. *BBC*, 2018. február 28. Online: www.bbc.co.uk/news/uk-politics-43224785
- BBC (2020): Brexit: UK and EU Reach Deal on Northern Ireland Border Checks. *BBC*, 2020. december 8. Online: www.bbc.com/news/uk-politics-55229681
- BBC (2022a): NI Election Results 2022: Sinn Féin Wins Most Seats in Historic Election. *BBC*, 2022. május 8. Online: www.bbc.com/news/uk-northern-ireland-61355419
- BBC (2022b): Boris Johnson Resigns: NI Politicians and Organisations React to PM's Departure. *BBC*, 2022. július 7. Online: www.bbc.com/news/uk-northern-ireland-62076137
- EDGINGTON, Tom (2022): Brexit: What is the Northern Ireland Protocol? *BBC*, 2022. június 27. Online: www.bbc.com/news/explainers-53724381
- EGEDY Gergely (2007): A brit identitás felbomlása? *Századvég*, 12(45), 99–121.
- EGEDY Gergely (2018a): Az (észak)ír határ a Brexit folyamatában. *Európai Tükör*, 21(3), 7–20.
- EGEDY Gergely (2018b): Brexit-tárgyalások: Odüsszeia, partot érés nélkül. *Polgári Szemle*, 14(1–3), 299–315. Online: <https://doi.org/10.24307/ps.2018.0822>
- EGEDY Gergely (2018c): Skócia és a Brexit. *Pro Minoritate*, 2018. nyár. 95–107.
- EGEDY Gergely (2020): Brexit, december 12: pont került az i-re? *Magyar Szemle*, 29(1–2), 84–92.
- EGEDY Gergely (2021): Végjáték a Westminsterben. In KOVÁCS Éva (szerk.): *Ünnepi kötet a 65 éves Imre Miklós tiszteletére*. Budapest: Ludovika, 117–125.
- GORDON, Gareth (2018): „Catholic Majority Possible” in NI by 2021. *BBC*, 2018. április 19. Online: www.bbc.com/news/uk-northern-ireland-43823506
- Government of Ireland Act (1920). Online: www.legislation.gov.uk/ukpga/1920/67/pdfs/ukpga_19200067_en.pdf
- KAISER Tamás (2012): *Gördülő devolúció az Egyesült Királyságban*. Budapest: Gondolat.
- KENTISH, Benjamin (2019): Brexit Vote – Theresa May's Deal Rejected by MPs Again Despite Winning Vote by Tory Rebels. *The Independent*, 2019. március 29. Online: www.independent

²² BBC 2022b.

- co.uk/news/uk/politics/brexit-vote-result-theresa-may-deal-eu-withdrawal-agreement-commons-a8845691.html
- MCCORMACK, Jayne – Luke SPROULE (2022): Boris Johnson's Controversial Northern Ireland Legacy. *BBC*, 2022. július 7. Online: www.bbc.com/news/uk-northern-ireland-62071102
- Reuters (2022): UK Can Scrap Part of N.Ireland Protocol – The Times. *Reuters*, 2022. május 11. Online: www.reuters.com/world/uk/england-wales-ag-braverman-has-approved-scrapping-large-parts-nireland-brexit-2022-05-11/
- RICE, Clare (2022): Now the Hard Work Begins: The Aftermath of the 2022 Northern Ireland Assembly Election. *LSE British Policy and Politics*, 2022. május 17. Online: blogs.lse.ac.uk/politicsandpolicy/2022-ni-assembly-election-aftermath/
- STAUNTON, Denis (2019): Brexit: How the Deal Was Done and Why the Varadkar Meeting Was a Turning Point. *The Irish Times*, 2019. október 17. Online: www.irishtimes.com/news/world/uk/brexit-how-the-deal-was-done-and-why-the-varadkar-meeting-was-a-turning-point-1.4054437
- SZABÓ Máté Csaba (2018): A walesi nemzeti mozgalom és a Plaid Cymru története. *Acta Humana*, 6(4), 121–142.
- Think Tank EP (2020): *UK Internal Market Bill and the Withdrawal Agreement*. Online: [www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2020\)659359](http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2020)659359)
- UK Government (2022a): Northern Ireland Protocol: Foreign Secretary's Statement, 17 May 2022. *GOV.UK*, 2022. május 17. Online: www.gov.uk/government/speeches/northern-ireland-protocol-foreign-secretarys-statement-17-may-2022
- UK Government (2022b): Police Service of Northern Ireland – Northern Ireland Statistics and Research Agency: Stop and Search statistics for Northern Ireland *GOV.UK*, 2022. augusztus 24. Online: www.gov.uk/government/statistics/stop-and-search-statistics-for-northern-ireland-period-ending-30-june-2022
- ZACHAR Péter Krisztián (2020): A francia-német tandem lehetőségei a Brexit után. In KOUDELA Pál – SIMÁNDI Irén (szerk.): *Történelem, régió, politika. Tanulmányok Lőrinczné Bence Edit születésnapjára*. Székesfehérvár: Kodolányi János Egyetem – Alba Civitas Történeti Alapítvány, 94–101.